

УДК 331.556.4

*Тетяна Іванова, Альона Болуто***ЗОВНІШНЯ ТРУДОВА МІГРАЦІЯ В УКРАЇНІ:
ПРОБЛЕМИ ТА НАСЛІДКИ***Татьяна Иванова, Алена Болуто***ВНЕШНЯЯ ТРУДОВАЯ МИГРАЦИЯ В УКРАИНЕ:
ПРОБЛЕМЫ И ПОСЛЕДСТВИЯ***Tetyana Ivanova, Aliona Boluto***EXTERNAL LABOUR MIGRATION IN UKRAINE:
PROBLEMS AND CONSEQUENCES**

Розглянуто специфіку закономірностей трудової міграції робітників з України та визначено наслідки для соціально-економічного становища країни. Виявлено основні мотиви та чинники нелегальної трудової еміграції. Проаналізовано причини виїзду до країн, де найбільше зосереджена кількість українських емігрантів, з метою заробітчанства. Доведено необхідність ефективної міграційної політики та запропоновано заходи щодо її поліпшення.

Ключові слова: зовнішня трудова міграція; трудовий мігрант; міграційна політика; інтелектуальна міграція; нелегальна трудова міграція.

Рис.: 1. Бібл.: 6.

Рассмотрена специфика закономерностей трудовой миграции работников из Украины и определены последствия для социально-экономического положения страны. Выявлены основные мотивы и факторы нелегальной трудовой эмиграции. Проанализированы причины выезда в страны, где больше всего сосредоточено количество украинских эмигрантов, с целью заработка. Доказана необходимость эффективной миграционной политики и предложены меры по её улучшению.

Ключевые слова: внешняя трудовая миграция; трудовой мигрант; миграционная политика; интеллектуальная миграция; нелегальная трудовая миграция.

Рис.: 1. Библ.: 6.

This article discusses the specific patterns of labor migration of workers from Ukraine and defines consequences for the socio-economic situation of the country. The main reasons and factors of illegal labor migration are found out. The reasons for going to countries where the biggest number of Ukrainian labor-emigrants are concentrated are analyzed. The need for effective migration policy and measures for its improvement is proven.

Key words: external labour migration; migrant worker; migration policy; intellectual migration; illegal labour migration.

Fig.: 1. Bibl.: 6.

JEL Classification: F22

Постановка проблеми. Актуальність проблеми трудової міграції в Україні пояснюється збільшенням кількості громадян, що виїжджають за кордон у пошуках роботи. Через це держава втрачає працездатне населення, на якому базується вітчизняний ринок праці. Тому виявлення причин міграцій та вживання заходів є необхідною умовою при проведенні міграційної політики країни.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Вивченню причин та наслідків трудової еміграції серед вітчизняних та зарубіжних учених присвячено праці Р. Адамса, Е. Лібанової, О. Малиновської, Д. Массея, С. Мочерного, А. Румянцева, М. Семикіної, Е. Тейлора, Т. Шульца та інших.

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. Незважаючи на значні досягнення у вивченні трудових міграцій, є досить багато недостатньо досліджених сторін. Так, маловивченими і досі залишаються питання про нелегальне працевлаштування за кордоном, а також заходи покращення міграційної політики держави.

Мета статті. Головною метою статті є дослідження особливостей виникнення передумов зовнішніх трудових міграційних процесів, їх вплив на соціально-економічний стан України та виявлення ефективних заходів у проведенні міграційної політики.

Виклад основного матеріалу. Однією з найголовніших соціально-економічних сфер будь-якої країни є зайнятість населення. Вона забезпечує підтримку економічного розвитку країни, відображає внесок живої праці в досягнення виробництва. Проте коли настають несприятливі умови в соціальному, економічному та політичному житті держави, починає зростати частка безробітних, які змушені емігрувати в пошуках роботи.

ТЕОРЕТИЧНІ ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ НАЦІОНАЛЬНОЇ ЕКОНОМІКИ

Міграційні процеси відомі людству здавна. Близько 3 % населення світу знаходиться за межами своєї Батьківщини. Це пояснюється тим, що в різних країнах різний рівень життя, тому міграції є постійним явищем.

Проблема міграційних процесів гостро постає перед Україною. Кожного року тисячі громадян емігрують до інших країн через безробіття. І хоча трудова міграція має свої позитивні моменти, але сьогодні все частіше українці залишаються за кордоном назавжди. В соціальному плані це призводить до зменшення населення України, що ще більше вказує на несприятливі умови всередині країни, які підштовхують людей до трудової еміграції.

Нині Україна вважається країною-експортером робочої сили. Частіше трудовими мігрантами стають особи, які за кордоном зайняті некваліфікованою роботою, навіть за наявності вищої освіти. В основному в таких випадках мігранти мають набагато нижчу заробітну плату, ніж корінні жителі, проте більшу, ніж в Україні. Вищевказане явище є негативним наслідком для економіки нашої країни, оскільки, по-перше, виїзд висококваліфікованих спеціалістів призводить до гальмування науково-технічного потенціалу, а по-друге, впливає на зниження темпів відновлення економіки.

Відповідно до ст. 1 Закону України «Про зовнішню трудову міграцію» зовнішня трудова міграція – це переміщення громадян України, пов'язане з перетинанням державного кордону, з метою здійснення оплачуваної діяльності в державі перебування [1].

З 1 січня 2016 року набрав чинності Закон України «Про зовнішню трудову міграцію», який визначає важливі аспекти у легальному працевлаштуванні українців. Так, ст. 8 ч. 2 вказує на те, що трудові мігранти та члени їхніх сімей можуть добровільно брати участь у системі загальнообов'язкового державного соціального страхування згідно із законами України. У ст. 19 вказаного Закону наголошується, що оподаткування доходів трудових мігрантів здійснюється в порядку та розмірах, встановлених державою перебування, якщо інше не передбачено міжнародними договорами. Резиденти України з урахуванням норм міжнародних договорів мають право на зарахування податків і зборів, сплачених за межами України, під час розрахунку податків і зборів в Україні згідно з нормами, встановленими Податковим кодексом України [1].

Цілеспрямовану діяльність країни щодо спостереження, регулювання і контролю здійснює міграційна політика, тобто система заходів, ресурсів та механізмів, завдяки яким держава і суспільство цілеспрямовано впливають на соціальні переміщення та соціальну мобільність як свого автохтонного (корінного) населення, так і всіх етноетників. Зовнішнє соціальне регулювання – це міжнародно-правові стандарти, які застосовуються щодо міграційних процесів і здійснюють регулюючий вплив, що має транснаціональний характер [2].

Для поліпшення законодавчої бази необхідно розробити нові законопроекти, які б вирішували питання міграційних процесів, посилювали відповідальність за порушення законодавства, визначали б порядок використання іноземної робочої сили з метою захисту національного ринку праці [3].

До основних мотивів виїзду громадян за кордон з метою працевлаштування відносять [4; 5]:

- 1) поліпшення житлових умов та задоволення життєвих потреб;
- 2) заробіток коштів для сплати навчання дітей;
- 3) отримання дозволу на постійне проживання в іншій країні;
- 4) розширення фахового досвіду;
- 5) створення своєрідної «суспільної моди» на заробітчанство;
- 6) підвищення свого соціального статусу за рахунок розширення партнерських контактів.

Оцінюючи специфіку трудової міграції українців, потрібно брати до уваги перспективи її розвитку. Спираючись на опитування, що проводилися в Україні останні декіль-

ТЕОРЕТИЧНІ ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ НАЦІОНАЛЬНОЇ ЕКОНОМІКИ

ка років, соціологи дійшли висновку, що велика кількість українців виїжджають за кордон на постійне проживання. Особливо це притаманно тим, хто вже мав досвід трудової міграції. До того ж все частіше українці залучають виїзду до кордон своїх дітей.

Проте можна відзначити позитивні моменти у трудових міграційних процесах:

- 1) часткове вирішення проблеми безробіття;
- 2) фахівці, які набули досвіду за кордоном, впроваджують в Україні нові технології;
- 3) підвищення кваліфікації робітників;
- 4) накопичуючи капітал за рахунок праці за кордоном, громадяни розвивають власний бізнес в Україні;
- 5) поява стимулу до зростання деяких галузей виробництва;
- 6) збільшення валютних надходжень через перекази емігрантів.

Головним джерелом надання даних про трудові міграційні процеси в Україні є представництво міжнародної організації з міграції (МОМ) в Україні та державна служба статистики. Однак вони не надають реальних розмірів еміграції, що пов'язано з розповсюдженням нелегального перетину кордону. Це пояснюється великою корумпованістю робітників прикордонної служби та вигодою наймання підприємцями дешевої робочої сили з-за кордону.

За даними МОМ, більш поширеними є довгострокові трудові міграції. Так у 2014–2015 роках кількість осіб, які виїхали за кордон з метою працевлаштування на великий термін, становила 423 800 чол., а короткострокових мігрантів налічувалося 264 400 чол. Пояснюється це тим, що поїздки українців на роботу за кордон на короткі терміни є в багатьох випадках нелегальними, а тому такі поїздки офіційно не затверджені. Враховуючи це, важко дати точну оцінку переваги довгострокових трудових міграцій над короткостроковими.

Для чоловіків основними сферами зайнятості є будівництво, виробництво, транспорт та комунікація, а для жінок – домашнє господарство, готельний бізнес та сільське господарство. Зважаючи на те, що Україна залишається патерналістською державою, кількість чоловіків-мігрантів значно більша, ніж жінок [6].

Сьогодні можемо спостерігати зростання тенденції нелегальної міграції. Це пов'язано з обмеженням дозволів виїзду в іншу країну з метою працевлаштування та небажанням підприємців сплачувати додаткові кошти за оформлення робітника і податки. Так, заробітчани вже давно знайшли способи нелегальної трудової міграції: деякі оформлюють гостьову візу, аби перетнути кордон і нелегально почати працювати, а деякі взагалі перетинають кордон через спеціальних людей, які перевозять заробітчаних навіть у багажниках.

Але кожен нелегальний заробітчанин йде на великий ризик. Крім того, що це не дозволяється законом і потрібно переховуватися від органів правопорядку, є вірогідність потрапити до рук шахраїв, або попасти у трудове рабство. Є багато випадків, коли роботодавці закликають на нелегальну роботу, а після приїзду відбирають документи і змушують безкоштовно працювати.

Аналіз середньої заробітної плати країн-імпортерів української робочої сили представлено на рисунку.

ТЕОРЕТИЧНІ ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ НАЦІОНАЛЬНОЇ ЕКОНОМІКИ

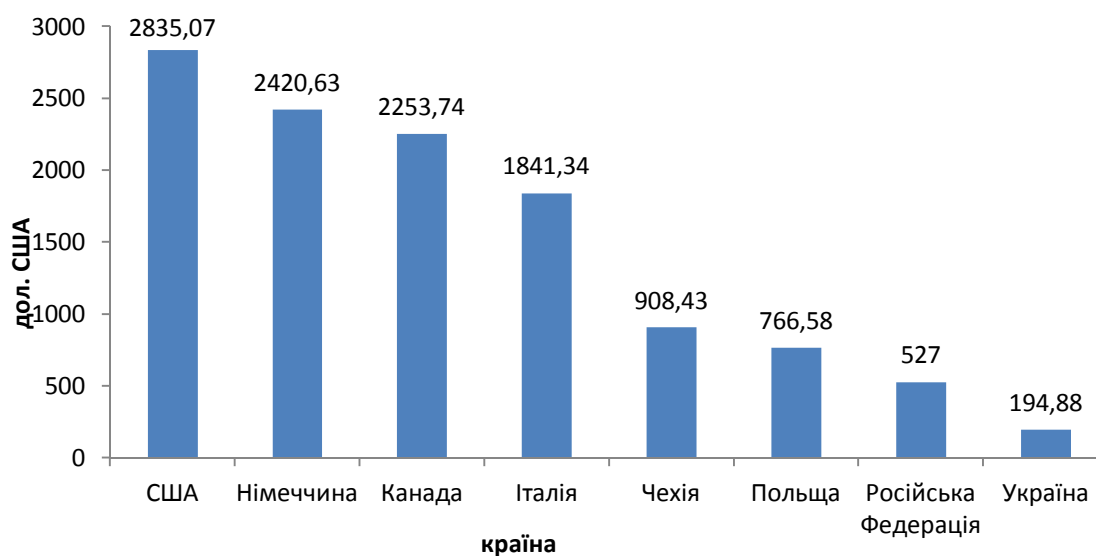

Рис. Середня заробітна плата в Україні та основних країнах-імпортерах української робочої сили в 2016 році

Джерело: [6].

Як бачимо, найбільший розмір зарплатні має Італія, що і пояснює попит на трудову міграцію в цю країну серед країн «не сусідів». Заробітна плата в Італії більша майже в 9,5 разу, ніж в Україні. Проте лідерами трудових міграцій залишаються Росія та Польща через свою територіальну близькість і можливість нелегального працевлаштування, хоча заробіток тут і коливається в межах 500–750 доларів. До четвірки лідерів довгострокових трудових міграцій, крім названих, входить Чехія, де заробітна плата трохи вища – 908 дол. Щодо таких країн, як США, Канада та Німеччина, за даними МОМ, можна стверджувати, що їх привабливість у довгострокових трудових міграціях зростає, тоді як рівень привабливості Російської Федерації, Польщі, Чехії та Італії поступово знижується [6].

Отже, збільшення кризових явищ в Україні пояснює зменшення зайнятості населення. В нашій державі нині панує диспропорція у розвитку ринку праці, неповне використання робочої сили, стабільно високий рівень малопродуктивної неформальної зайнятості, невідповідність галузевої структури зайнятості потребам інноваційного розвитку економіки. Для цього необхідно впровадити відповідні заходи щодо міграційної політики держави, побороти корумпованість, сприяти створенню нових робочих місць, полегшити відкриття власної справи, доступ до фінансових ресурсів та інші.

Висновки і пропозиції. Нині в Україні багато міграційних проблем, що останнім часом посилюються через економічну нестабільність та воєнні дії на Сході. Це загрожує втратою людського капіталу та дає сумніви щодо втілення інноваційної моделі розвитку. І хоча в 2015 році був прийнятий Закон України «Про зовнішню трудову міграцію», цього наразі замало. Основними орієнтирами для міграційної політики з вирішення питань трудових міграцій повинні стати:

1. Стимулювання повернення громадян до України.
2. Забезпечення соціальної захищеності українців у країнах-реципієнтах.
3. Заохочення громадян до інвестицій в економіку України грошей, зароблених за кордоном.
4. Посилення уваги до легалізації працевлаштування за кордоном.

Крім цього, Україна повинна створити умови для покращення конкурентоспроможності національного ринку праці, аби в українців не зароджувалась думка про постійну роботу за кордоном, а отриманий там досвід громадяни застосовували в нашій країні для її зміцнення та процвітання.

Список використаних джерел

1. *Про зовнішню трудову міграцію* : Закон України від 05.11.2015 р. № 761-VIII (зі змінами та доповненнями).
2. *Соснін О. В.* Сучасні міжнародні системи та глобальний розвиток (соціально-політичні, соціально-економічні, соціально-антропологічні виміри) : навч. посіб. / О. В. Соснін, В. Г. Воронкова, О. Є. Постол. – К. : Центр навчальної літератури, 2015. – 556 с.
3. *Чехович С. Б.* Питання вдосконалення порядку нормативно-правового регулювання міграційних процесів в Україні / С. Б. Чехович // Державно-правова реформа в Україні : матеріали науково-практичної конференції (листопад 1997). – К. : Ін-т законодавства Верховної Ради України, 1997. – С. 188–189.
4. *Зовнішні трудові міграції населення України* / за ред. Е. М. Лібанової, О. В. Позняка. – К. : РВПС України НАН України, 2002. – 206 с.
5. *Король Г. М.* Проблеми сучасної міграційної політики в Україні / Г. М. Король // Вчені записки. – К., 2005. – Вип. 12. – С. 89–94.
6. *Міграція як чинник розвитку в Україні* [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.iom.org.ua/sites/default/files/mom_migraciya_yak_chynnyk_rozvytku_v_ukrayini.pdf.

References

1. *Pro zovnishniu trudovu mihratsiiu: Zakon Ukrainy vid 05.11.2015 r. № 761-VIII [Law of Ukraine “On external labor migration” from 11.05.2015 № 761-VIII]* (zi zminamy ta dopovnenniamy) (in Ukrainian).
2. Sosnin, O.V., Voronkova, V.H., Postol, O.Ye. (2015). *Suchasni mizhnarodni systemy ta hlobalnyi rozvytok (sotsialno-politychni, sotsialno-ekonomichni, sotsialno-antropolohichni vymiry) [Modern international systems and global development (socio-political, socio-economic, socio-anthropological measurements)]*. Kyiv: Tsentri navchalnoi literatury (in Ukrainian).
3. Chekhovych, S.B. (1997). *Pytannia vdoskonalennia poriadku normatyvno-pravovoho reguliuvannia mihratsiinykh protsesiv v Ukraini [The issue of improving the procedure of legal regulation of migration processes in Ukraine]*. Proceeding from *Derzhavno-pravova reforma v Ukraini – State-legal reform in Ukraine* (November 1997). Kyiv: In-t zakonodavstva Verkhovnoi Rady Ukrainy, pp. 188–189 (in Ukrainian).
4. Libanova, E.M., Pozniak, O.V. (eds.) (2002). *Zovnishni trudovi mihratsii naseleння Ukrainy [External labor migration Ukraine]*. Kyiv: RVPS Ukrainy NAN Ukrainy (in Ukrainian).
5. Korol, H.M. (2005). *Problemy suchasnoi mihratsiinoi polityky v Ukraini [Problems of modern migration policy in Ukraine]*. *Vcheni zapysky – Scientists note*. Kyiv, issue 12, pp. 89–94 (in Ukrainian).
6. *Mihratsiia yak chynnyk rozvytku v Ukraini [Migration as a factor of development in Ukraine]*. Retrieved from http://www.iom.org.ua/sites/default/files/mom_migraciya_yak_chynnyk_rozvytku_v_ukrayini.pdf.

Іванова Тетяна Миколаївна – кандидат економічних наук, доцент, доцент кафедри управління персоналом та економіки праці, Чернігівський національний технологічний університет (вул. Шевченка, 95, м. Чернігів, 14027, Україна).

Іванова Татьяна Николаевна – кандидат економічних наук, доцент, доцент кафедри управління персоналом та економіки праці, Чернігівський національний технологічний університет (вул. Шевченко, 95, г. Чернігів, 14027, Україна).

Ivanova Tatyana – PhD in Economics, Associate Professor, Associate Professor of Personnel Management and Labour Economics, Chernihiv National University of Technology (95 Shevchenka Str., 14027 Chernihiv, Ukraine).

E-mail: ivanova_feo@ukr.net

Болуто Альона Олексіївна – студентка, Чернігівський національний технологічний університет (вул. Шевченка, 95, м. Чернігів, 14027, Україна).

Болуто Алёна Алексеевна – студентка, Чернігівський національний технологічний університет (вул. Шевченко, 95, г. Чернігів, 14027, Україна).

Boluto Aliona – student, Chernihiv National University of Technology (95 Shevchenka Str., 14027 Chernihiv, Ukraine).

E-mail: aliona.yes@yandex.ru